

Формування громадянської компетентності сучасного фахівця: аналіз термінів та основних понять

Анастасія-Марія Чубінська¹, Тарас Петришин²

Опубліковано	Секція	УДК
01.01.2024	Освіта/Педагогіка	378.14

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10211104>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена висвітленню проблеми формування громадянської компетентності сучасного фахівця. *Метою статті* є аналіз термінів та основних понять проблеми формування громадянської компетентності сучасного фахівця. Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження дозволив виокремити три основні підходи (компетентнісний, якісно-особистісний і діяльнісний) до трактування громадянської компетентності, які актуальні в контексті нашого дослідження. Згідно з компетентнісним підходом, громадянська компетентність представлена сукупністю знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, ставлень, дій, переконань тощо, які формують здатність особи як громадянина бути активним учасником суспільно-політичного життя держави, зокрема користуватися своїми правами та відповідально виконувати громадянські обов'язки. Громадянська компетентність є також якісною особистісною характеристикою особи, яка виконує роль громадянина, здатного соціалізуватися у громадянському суспільстві та гармонійно розвиватись, користуючись правами і виконуючи свої громадянські обов'язки. У контексті діяльнісного підходу, громадянська компетентність – це активна, цілеспрямована і вмотивована діяльність особи у ролі громадянина, який керується демократичними цінностями, отриманими знаннями, сформованими ціннісними орієнтаціями. Аналіз сутності та змісту поняття «громадянська компетентність» у науково-педагогічній літературі та освітніх документах європейської спільноти дозволив виокремити низку системотворчих елементів, які її формують. Серед них диференційовано: політичну освіченість (знання про систему влади; знання законів, прав, свобод та обов'язків громадян); етичність і мораль; соціальну свідомість (здатність розуміти соціальні проблеми); міжкультурну компетентність (здатність поважати культурні відмінності та проявляти толерантність); громадянську активність; критичне мислення та готовність до співпраці для досягнення спільних цілей і розв'язання проблем у демократичному суспільстві.

Ключові слова: громадянська компетентність, заклад вищої освіти, сучасний фахівець, політична освіченість, етичність і мораль, соціальна свідомість, міжкультурна компетентність, громадянська активність, критичне мислення, готовність до співпраці.

¹ Анастасія-Марія Чубінська, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти кафедри академічного співу, Львівська національна музична академія ім. Миколи Лисенка, <https://orcid.org/0009-0001-9758-7498>

² Тарас Петришин, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0009-0006-6957-6819>

The formation of modern specialist's civil competence: analysis of terms and main concepts

Annotation. The article is devoted to highlighting the problem of modern specialist's civic competence formation. *The purpose of the article* is to analyse the terms and basic concepts of modern specialist's civic competence formation. The analysis of scientific and pedagogical literature on the research problem made it possible to single out three main approaches (competency-based, qualitative-personal and activity-based) to the interpretation of civic competence, which are relevant in the context of our research. According to the competency-based approach, civic competence is represented by a set of knowledge, abilities, skills, value orientations, attitudes, actions, beliefs, etc., which form the ability of a person as a citizen to be an active participant in the social and political life of the state, in particular, to exercise the rights and responsibly fulfil civic duties. Civic competence is considered as a qualitative personal characteristic of a person who fulfils the role of a citizen, able to socialize in civil society and develop harmoniously, exercising rights and fulfilling his civic duties. In the context of the activity-based approach, civic competence is an active, purposeful and motivated activity of a person in the role of a citizen, who is guided by democratic values, acquired knowledge, and formed value orientations. The analysis of the essence and content of the "civic competence" concept in scientific and pedagogical literature and educational documents of the European community made it possible to single out a number of system-creating elements that form it. Among them, the following are differentiated: political intelligence (knowledge of the governmental system; knowledge of laws, rights, freedoms and duties of citizens); ethics and morality; social awareness (ability to understand social problems); intercultural competence (ability to respect cultural differences and show tolerance); civic activism; critical thinking and willingness to cooperate to achieve common goals and solve problems in a democratic society.

Keywords: civic competence, institution of higher education, modern specialist, political intelligence, ethics and morality, social awareness, intercultural competence, civic activism, critical thinking, willingness for cooperation.

Вступ

Відкритість і стабільність будь-якого демократичного суспільства залежить від рівня сформованості громадянської компетентності його членів. У контексті постійних змін і викликів, які стоять перед світом сьогодення, здатність громадян активно брати участь у прийнятті рішень, аналізувати інформацію, вирішувати конфлікти та долати різноманітні виклики політичного, економічного, соціального чи культурного характеру стає важливим чинником стабільності та розвитку суспільних відносин.

Тому формування громадянської компетентності є важливою умовою розвитку громадянського суспільства. По-перше, вона служить основою для активної участі громадян у політичному житті держави, першочергово, через право голосу на виборах. По-друге, високий рівень сформованості громадянської компетентності допомагає виховувати почуття відповідальності, адже в демократичному суспільстві громадяни мають не лише права, а й обов'язки дотримуватися законів і брати відповідальність за свої дії. По-третє, формування громадянської компетентності сприяє розвитку критичного мислення та здатності аналізувати інформацію, відрізняти факти від спекуляцій та неправдивої інформації. Зрештою, формування громадянської компетентності вважається запорукою розбудови демократичного суспільства, де права та свободи кожного громадянина захищені, а людська гідність є однією з найвищих цінностей.

Проведена пошуково-аналітична робота з формування джерельної бази дослідження та її опрацювання дозволяє зробити висновок, що проблема формування

громадянської компетентності є комплексною і складною. Наявність різноманітних підходів до її вивчення свідчить про те, що формування громадянської компетентності є предметом наукових дискусій у різних галузях наукового знання: педагогіці, психології, правознавстві, філософії, соціології тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед проблем, які найчастіше цікавлять вітчизняних і зарубіжних науковців, є такі: громадянська компетентність як концепт та елемент демократичного суспільства і політичної культури [21]; теоретичні основи застосування компетентнісного підходу в сучасній освіті [18]; зміст і структура громадянської компетентності як науково-педагогічного поняття [4]; теоретико-концептуальні підходи до розвитку громадянської компетентності в освітніх реаліях [7; 25]; практичні аспекти формування громадянської компетентності [28]; суть, зміст і структура професійної компетентності правника [29]; теоретико-методологічні та практичні засади формування професійної компетентності фахівців у галузі права [31] тощо.

Враховуючи актуальність і своєчасність окресленої наукової проблематики, ми визначили мету нашого дослідження:

Формулювання мети статті. Метою нашої статті є аналіз термінів та основних понять проблеми формування громадянської компетентності сучасного фахівця.

Результати

Первинні науково-пошукові розвідки щодо трактування поняття «громадянська компетентність» дають підстави стверджувати, що цей термін є предметом наукових дискусій у педагогічній літературі. Тож, передусім, спробуємо проаналізувати значення цього терміну на основі декодування змісту його складових частин – «компетентність» і «громаднський».

Так, аналіз компетентності як науково-педагогічної категорії свідчить про її дискусійну природу, багатогранність та контекстуальність значень залежно від сфери вживання. У науково-педагогічній літературі можна знайти значну кількість визначень компетентності, як науково-педагогічного поняття. У нашому дослідженні виокремлено три ключові підходи до його трактування, які, на нашу думку, релевантні до проблеми дослідження:

- *компетентність як сукупність теоретичних знань та практичних умінь і навичок*, що необхідні для виконання конкретних завдань або досягнення певних цілей, у тому числі у сфері професійної спеціалізації [15].
- *компетентність як загальна здатність* ефективно діяти в різних сферах життя, зокрема в академічному просторі, в сфері професійної зайнятості, в міжособистісних відносинах тощо. Варто звернути увагу, що в цьому підході автори часто акцентують увагу на важливості адаптивних навичок і здатності особистості до самонавчання [24].
- *компетентність як інтегративна якість особистості*, яка володіє системою знань, умінь, навичок, цінностей і мотивації для здійснення діяльності в різних сферах суспільного життя. Тому, на переконання прихильників цього підходу, компетентна особа не лише знає і вміє практично виконувати певні дії; вона також розуміє, коли і як це робити, та є мотивованою для досягнення успіху [18].

Нетипове визначення для поняття «компетентність» пропонує В. Шахрай [25]. Зокрема, згідно з його тлумаченням, «компетентність – це рівень знань, навичок, досвіду суб'єкта в тій чи іншій галузі, що відповідає об'єктивним вимогам для реалізації сукупності встановлених повноважень (прав і обов'язків) суб'єкта, які визначаються формально (законами, іншими нормативними актами, інструкціями) чи неформально (традиції, звичаї, домовленості)» [25, 124]. Очевидно, що у цьому визначенні

компетентність розглядається не стільки як педагогічна категорія, а як поняття, що вживається у юридичному контексті.

Тому враховуючи факт неоднозначності в трактуваннях й багатоаспектності підходів до визначення поняття «компетентність», у нашому дослідженні будемо послуговуватись визначенням цього терміну, що запропоноване в Законі України «Про освіту» [3], згідно з яким «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність».

Щодо значення прикметника «громадянський», в Академічному тлумачному словнику української мови можна знайти такі його визначення: «властивий свідомому громадянину» та «спрямований на користь суспільства» [1]. В іншому словнику зазначено, що громадянський – це той, що «стосується громадянина як члена суспільства, а також усього суспільства» [6]. Таким чином, логічним є висновок, згідно з яким слово «громадянський» використовується для означення понять чи явищ, які мають відношення до громадянина або громадянського суспільства. Своєю чергою, під поняттям «громадянин» в правничій літературі розуміють особу, що володіє правами й обов'язками в межах певної держави, оскільки належить до її постійного складу населення, має юридично закріпленій статус, згідно з яким користується судовим і правовим захистом цієї держави [16].

Таким чином, основний зміст прикметника «громадянський» пов'язаний із громадянськими правами й обов'язками, громадянською позицією, цивільним життям та участю особи в громадських справах. Наприклад: громадянськими називають права, які мають громадяни в певній державі згідно із законом. Громадянське суспільство – це сукупність громадян, які об'єднуються та діють разом для досягнення спільних цілей і вирішення проблем у громадському житті. Своєю чергою, під громадянською позицією мають на увазі особисту думку чи ставлення громадянина до питань, що становлять громадський інтерес.

Подальший аналіз значення власне поняття «громадянська компетентність» вказує на наявність різних підходів до його означення. Вважаємо, що домінуючим серед них є *компетентнісний підхід*. Згідно з ним, науковці детермінують громадянську компетентність як сукупність знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, ставлень, дій, переконань тощо, завдяки яким особистість усвідомлює своє місце як громадянина в суспільному й політичному житті держави, здатна відповідати за себе і свої вчинки перед співгромадянами та державою, користується громадянськими правами та готова виконувати покладені на неї як громадянина обов'язки задля розвитку демократії у суспільстві [26].

Таким чином, у межах компетентнісного підходу загальну структуру громадянської компетентності можна описати як сукупність таких складових компонентів:

- *громадянознавчі знання*, тобто знання, які в цілому стосуються філософських, культурних, політичних, економічних, правових, соціальних і морально-етичних аспектів суспільного життя;
- *громадянські вміння та навички* як необхідна умова для соціалізації особистості у різних сферах життя суспільства в цілому та держави зокрема;
- *громадянські цінності, установки та ставлення*, у тому числі національні, демократичні та загальнолюдські [23].

У науково-педагогічних працях у межах компетентнісного підходу деякі науковці, зокрема О. Кошелєв та О. Бескорса [11], серед складових громадянської компетентності називають ціннісний, знанневий та діяльнісний компоненти. Вважаємо, що ці

компоненти формують зміст громадянської компетентності особистості загалом, наприклад коли мова йде про учня, здобувача вищої освіти та громадянина в цілому. Водночас важливо звернути увагу, що формування громадянської компетентності є також частиною професійної підготовки й діяльності фахівця певної спеціальності чи професії у межах системи вищої освіти.

З огляду на вище зазначене, заслуговує на увагу опис структури громадянської компетентності, яку запропонували В. Кравцов та Т. Кравцова [12]. Ці науковці виокремлюють когнітивний, операційно-процесуальний і ціннісно-мотиваційний компоненти в структурі громадянської компетентності. Зокрема під когнітивним компонентом вони мають на увазі «знання і норми, що становлять зміст громадянськості та визначають готовність до громадянського виховання, освіти й самоосвіти у професійній діяльності» [12, 33]. Що стосується терміну «громадянськість», то тут він означає готовність особи послуговуватись своїми правами, виконувати свої обов'язки, поважати права співгромадян, а також нести відповідальність за вчинки перед державою і суспільством [17]. Своєю чергою, операційно-процесуальний компонент громадянської компетентності утворюють професійні знання, уміння та навички, завдяки яким особа провадить діяльність, яка має відношення до поширення громадянської освіти та виховання, а також готова на практиці проявляти свою громадянську позицію та громадянську компетентність. І нарешті, ціннісно-мотиваційний компонент громадянської компетентності формують ціннісні орієнтири особистості, її мотиви й установки, які відображають «світоглядне сприйняття цінностей і норм громадянської культури», а також внутрішні чинники, які спонукають особу до громадянської освіти і самоосвіти [12, 33].

Водночас у науково-педагогічній літературі часто робиться акцент на тому, що громадянська компетентність – це якісна характеристика особистості, яка є громадянином певної держави. До прикладу, І. Жадан зазначає, що під цим поняттям слід розуміти «інтегративну характеристику особистості, яка зумовлюється рівнем сформованості компетентностей, необхідних для ефективного виконання ролі громадянина» [7, 10]. О. Кошелєв та О. Бескорса звертають увагу на те, що громадянська компетентність як інтегративна особистісна характеристика проявляється у готовності особи в статусі громадянина брати активну участь у суспільному житті та нести відповідальність за свої дії чи бездіяльність [11]. Інший науковець О. Власенко наголошує, що громадянська компетентність – це «цілісне інтегративне особистісне утворення, сукупність громадянських знань, умінь, системи громадянських цінностей, досвіду громадянської діяльності, що забезпечують гармонійну взаємодію людини і суспільства, її самореалізацію, відображаючи якісний ступінь соціалізації індивіда в громадянське суспільство» [4, 96].

Зрештою, відштовхуючись від попереднього твердження, громадянську компетентність доцільно сприймати як «якісний рівень громадянської культури особистості», що знаходить своє вираження у готовності й здатності людини як громадянина та повноцінного члена суспільства брати участь у житті громади та держави. Тому для формування якісного рівня громадянської культури, передусім, необхідні знання про актуальні явища загальносуспільного, політичного, економічного, соціального, екологічного й культурного значення, що відбуваються як у суспільстві в цілому, так у державі зокрема. Крім того, особистість повинна розуміти сутність та тенденції суспільного розвитку, а також дотримуватись загальноприйнятих морально-етичних засад у своїй поведінці та діяльності. Не менш важливою складовою громадянської компетентності як якісного рівня громадянської культури особистості є уміння користуватись своїми правами та виконувати покладені обов'язки в різних соціальних ситуаціях. Таким чином, як пише В. Шахрай, «громадянська компетентність

характеризується балансом активного включення в суспільно-громадські процеси в період посилення їх значущості у житті як окремих громадян, так і в житті всього суспільства (громади) та певною часткою пасивності при відносній неактуальності таких процесів. Це такий рівень громадянської культури, який відзначається спрямуванням до згоди, консенсусу, толерантності, прагненням не лише давати оцінку суспільним явищам, але і здійснювати посильні дії щодо їх удосконалення, сприйняттям соціального світу більшою мірою раціональними, ніж афективно, почуттєвими способами (хоча позитивна емоційно, почуттєва складова є важливою в громадянській компетентності особистості)» [25, 128].

Аналізуючи поннятево-категоріальний апарат нашого дослідження, не можемо залишити поза увагою також *діяльнісний підхід* до трактування громадянської компетентності як науково-педагогічного поняття. Згідно з цим підходом, громадянську компетентність розглядають як здатність і готовність особистості до активної, цілеспрямованої та ефективної діяльності у суспільному житті держави, керуючись демократичними принципами, отриманими знаннями, сформованими навичками та ціннісними орієнтаціями. У цьому контексті вивчення проблеми дослідження поняття громадянської компетентності, безумовно, пов'язане з громадянською активністю, громадянською позицією і громадянським вибором [19]. Тому формування громадянської компетентності передбачає виконання низки громадянських ролей, наприклад, ролей виборця, громадського діяча, громадянина, члена громадянської організації тощо.

Описані вище підходи до трактування поняття «громадянська компетентність» відображають філософський погляд в інтерпретаціях різних науковців. Однак слід урахувати той факт, що громадянська компетентність, першочергово, належить до освітніх категорій. В освітніх документах державного, європейського й міжнародного значення вона знаходиться у списку ключових компетентностей особистості, які формуються в умовах академічного простору, тобто під час навчання у різноманітних закладах освіти.

Детальніше описуючи сутність поняття «ключові компетентності», Є. Іванов детермінує їх як «суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо, який має особистісно-соціально-діяльнісний характер» [8, 37]. О. Пометун вважає, що ключові компетентності є передусім надпредметними (міжпредметними) компетентностями, оскільки вони дозволяють людині вирішувати різноманітні завдання у процесі виконання складних поліфункціональних, часто багатосферних, видів діяльності [17]. Більше того, ключові компетентності необхідні особі незалежно від її статусу, професії чи спеціальності для особистісного й професійного розвитку, працевлаштування, прояву активної громадянської позиції, долучення до соціального життя суспільства тощо та служать фундаментом для її подальшої самореалізації та досягнення життєвого успіху [22].

Отже, варто зробити висновок, що в науково-педагогічній літературі поняття «ключові компетентності» використовується для опису й визначення навичок, знань, особистісних якостей, досвіду тощо, які є важливими для успішної адаптації та функціонування людини в сучасному суспільстві. Ключові компетентності можуть охоплювати різні аспекти життя, а їх перелік варіює в залежності від контексту, цілей та завдань освіти. У цьому переліку, як правило, обов'язковою є громадянська компетентність. Серед інших загальноприйнятих ключових компетентностей, які є предметом обговорення в педагогічній літературі, також виокремлюють:

- *інформаційну компетентність* (здатність шукати, оцінювати, вибирати та використовувати інформацію з різних джерел для вирішення завдань та

розв'язання різного роду проблем особистісного, академічного чи професійного характеру) [20];

- *комунікативну компетентність* (здатність ефективно спілкуватися, які проявляються у тому числі в навичках письма, говоріння, слухання та вміннях працювати в команді) [5];
- *критичне мислення* (здатність аналізувати і критично оцінювати інформацію, розв'язувати проблеми та приймати обґрунтовані рішення) [13];
- *креативність та інноваційність* (здатність генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення та сприяти розвитку й поширенню інновацій) [9];
- *соціокультурну компетентність* (здатність розуміти та поважати різноманітні культури та готовність до співпраці в багатокультурному середовищі) [2];
- *самоорганізація та саморегуляція* (здатність управляти своїм часом, ресурсами та емоціями для досягнення поставлених цілей) тощо.

Зазначимо, що у травні 2018 року Рада Європейського Союзу прийняла рекомендації щодо ключових компетентностей протягом усього життя, хоча вперше вони були затверджені ще у 2006 році. В документі йдеться про вісім ключових компетентностей, необхідних для самореалізації, здорового способу життя, працевлаштування, активного громадянського самовираження і соціальної інтеграції. Серед цих компетентностей чільне місце посідає громадянська компетентність. У запропонованому документі, громадянська компетентність детермінується як здатність діяти у ролі відповідального громадянина, який бере активну участь у громадському та соціальному житті, керуючись розумінням соціальних, економічних, правових і політичних процесів, концепцій та структур, а також глобальних розробок та стійкості [27].

В іншому документі Ради Європейського Союзу громадянська компетентність деталізується у термінах «знань», «умінь та навичок» і «цінностей» [30]. З документу очевидно, що зміст громадянської компетентності в освітньому контексті формують знання про основні принципи демократичного суспільства, культивування поваги до особистості, інтересів групи та суспільства в цілому, усвідомлення економічних процесів не лише у країні, а й у світі в цілому, а також толерантне ставлення до культурної різноманітності. Під час формування цієї компетентності важливим є також розуміння мети та політики соціально-політичних рухів, значення сталого розвитку для стабільності демократичного світу, усвідомлення впливу та причин демографічних і кліматичних змін.

Обов'язковим компонентом громадянської компетентності вважається повага до культурної ідентичності різних народів. Не менш важливою є також здатність особи взаємодіяти з іншими членами суспільства та діяти у спільних інтересах. Для цього необхідне критичне мислення, конструктивізм, активна участь у житті громади і здатність приймати відповідальні рішення не лише на рівні місцевого самоврядування, але й на національному, європейському й міжнародному рівнях. Водночас невід'ємним аспектом формування громадянської компетентності є повага до прав і свобод людини, гендерної рівності, приватності життя, конфіденційності інформації інших людей та відповідальне ставлення до навколишнього середовища. Постійний інтерес до соціальних, політичних та економічних подій та підтримка міжкультурного спілкування повинні служити фундаментом для пошуку компромісів, подолання упереджень і забезпечення правосуддя та соціальної справедливості [14].

Проаналізувавши бачення окремих науковців та європейської спільноти щодо змісту громадянської компетентності, ми виокремили основні структурні елементи, які, на наше переконання, є важливими для формування громадянської компетентності сучасного фахівця:

- *політична освіченість*: розуміння політичних процесів у суспільстві та державі; знання про систему влади; знання законів, прав, свобод та обов'язків громадян;
- *етичність і мораль*: спроможність розрізняти правильне від неправильного та дотримуватися етичних норм і цінностей;
- *соціальна свідомість*: здатність розуміти соціальні проблеми, проблеми нерівності та потреби суспільства;
- *міжкультурна компетентність*: здатність розуміти та поважати відмінності в культурах і поглядах, толерантно спілкуватися з представниками різних соціальних груп та інших спільнот;
- *громадянська активність*, яка знаходить вираження у здатності організовувати акції, підписувати петиції, брати участь у виборах і громадських обговореннях суспільно важливих проблем тощо;
- *критичне мислення*: вміння аналізувати інформацію, розрізняти джерела істинної інформації від неправдивих новин і маніпуляцій;
- *комунікативна культура*, яка, згідно з визначенням І. Козинець та М. Волкової, є «властивістю особистості, що засвоює, переосмислює, прагматизує комунікативні знання, цінності, досвід, реалізація яких дає змогу досягати взаєморозуміння у спілкуванні» [10, 185];
- *готовність до співпраці*: здатність працювати з іншими громадянами для досягнення спільних цілей і розв'язання проблем (див. Рис. 1).

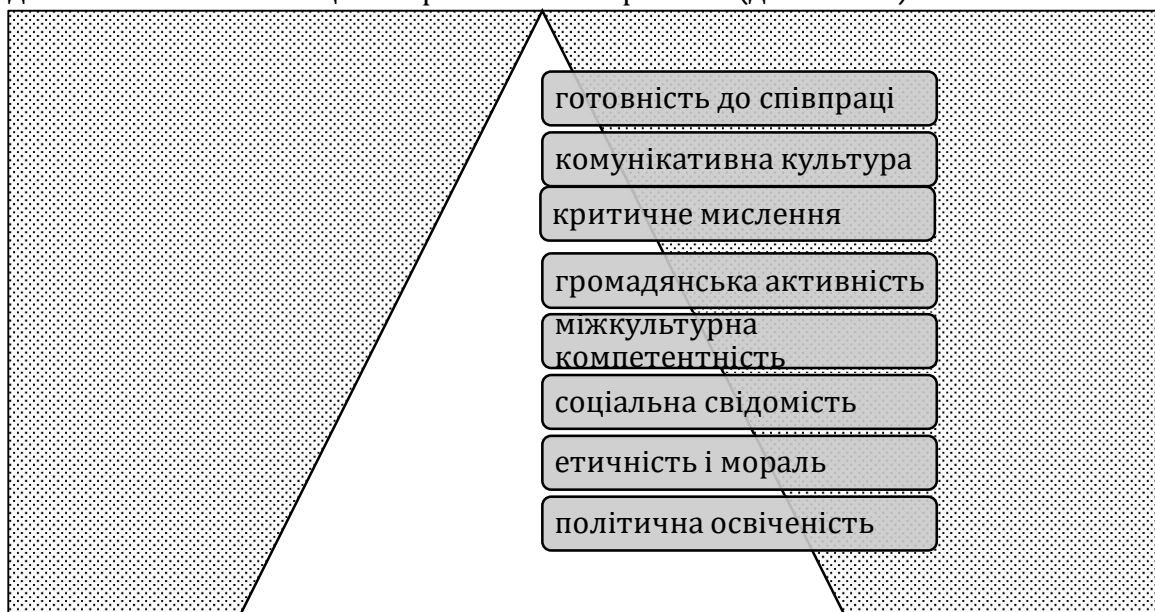

Рис. 1. Елементи громадянської компетентності

Отже, беручи до уваги різні підходи до трактування поняття «громадянська компетентність» і враховуючи контекст дослідження проблеми формування громадянської компетентності сучасного фахівця у закладі вищої освіти, вважаємо за потрібне подати визначення цього поняття у такій редакції: громадянська компетентність – це, з одного боку, відкрита динамічна система знань, умінь, навичок, ставлення та ціннісних орієнтацій, яка формує здатність особи ефективно соціалізуватись у суспільно-політичному, соціально-економічному й культурному житті держави. З іншого боку, громадянська компетентність – це якісна характеристика особи як громадянина, яка проявляється у здатності брати активну участь у суспільно-політичному житті своєї держави.

Висновки

У статті проаналізовано сутність і специфіку вживання науково-педагогічного поняття «громадянська компетентність». З'ясовано, що воно має складну природу, що відображено у різноманітності підходів до його трактування. Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження дозволив виокремити три основні підходи (компетентнісний, якісно-особистісний і діяльнісний) до трактування громадянської компетентності, які актуальні в контексті нашого дослідження. Згідно з компетентнісним підходом, громадянська компетентність представлена сукупністю знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, ставлень, дій, переконань тощо, які формують здатність особи як громадянина бути активним учасником суспільно-політичного життя держави, зокрема користуватися своїми правами та відповідально виконувати громадянські обов'язки.

Водночас звернено увагу, що громадянська компетентність також є якісною особистісною характеристикою особи, яка виконує роль громадянина, здатного соціалізуватися у громадянському суспільстві та гармонійно розвиватись, користуючись правами і виконуючи свої громадянські обов'язки. І нарешті, у контексті діяльнісного підходу, громадянська компетентність – це активна, цілеспрямована і вмотивована діяльність особи у ролі громадянина, який керується демократичними цінностями, отриманими знаннями, сформованими ціннісними орієнтаціями.

Своєю чергою, аналіз сутності та змісту поняття «громадянська компетентність» у науково-педагогічній літературі та освітніх документах європейської спільноти дозволив виокремити низку системотворчих елементів, які її формують. Серед них диференційовано: політичну освіченість (знання про систему влади; знання законів, прав, свобод та обов'язків громадян); етичність і мораль; соціальну свідомість (здатність розуміти соціальні проблеми); міжкультурну компетентність (здатність поважати культурні відмінності та проявляти толерантність); громадянську активність; критичне мислення та готовність до співпраці для досягнення спільних цілей і розв'язання проблем у демократичному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови. (2023). *Громадянський*. Взято з: <http://sum.in.ua/s/ghromadjansjkuj>.
2. Бондар, Т.І. (2020). Генеза поняття «соціокультурна компетентність». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 71(1), 24-30.
3. Верховна рада України. (2017). *Закон України «Про освіту»*. Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Власенко, О.М. (2019). Зміст та структура громадянської компетентності випускника закладу середньої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 62(1), 94-98.
5. Вторнікова, Ю.С. (2011). Комунікативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. *Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць*, 88-94.
6. Громадський і громадянський. (2023). *Мова: ДНК нації*. Взято з: <https://ukr-mova.in.ua/library/paronimu/gromadskuj-i-gromadyanskuj>
7. Жадан, І.В. (2022). *Громадянська компетентність: соціальні очікування та реалії*. Монографія. Київ.
8. Іванов, Є. (2023). Контент-аналіз тлумачення іншомовної компетентності в психолого-педагогічній літературі. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія*, 1(22), 34-44.
9. Кліпкова, О. І. (2015). Креативність та інноваційність як основні складові нового вектора в управлінні підприємством. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*, 2(2), 76-80.

10. Козинець, І.І., & Волкова, М.А. (2020). Проблема професійної компетентності правника митниці. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*, 1(19), 182-186.
11. Кошелєв, О., & Бескорса, О. (2019). Роль учителя у формуванні громадянської компетентності учнів початкової школи. *Молодь і ринок*, 10(177), 55-59.
12. Кравцов, В., & Кравцова, Т. (2012). Теоретичні засади формування громадянської компетентності майбутнього соціального педагога. *Наукові записки, Серія: Педагогічні науки*, 103, 27-35.
13. Лещук, А.І. (2018). Критичне мислення як одна з ключових компетентностей сучасного фахівця. *Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*. (Вінниця, 14-23 березня 2018 р.). Взято з: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-ininv/all-ininv-2018/paper/view/5100>
14. *Освіта на основі життєвих навичок*. (2023). Взято з: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>
15. *Педагогічний словник*. (2001). Київ: Педагогічна думка.
16. Піддячий, В.М. (2023). *Громадянин*. Взято з: https://lib.iitta.gov.ua/718195/1/Піддячий%20В.М._Громадянин.pdf.
17. Пометун, О.І. (2004). Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. Київ: К.І.С.
18. Пометун, О.І., Гупан, Н.М., & Власов, В.С. (2018). *Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник*. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».
19. Ремех, Т.О. (2018). Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*, 2, 34-41.
20. Семко, Л.П., Лапінський, В.В. (2020) Інформаційні компетентності та шляхи їх формування. *Соціально-психологічні технології розвитку особистості : зб. наук. праць за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів*. (м. Херсон, 14 травня 2020 р.). (с. 324-327). Херсон: ФОП Вишемирський В.С.
21. Угрин, Л.Я., & Щурко, О.М. (2021). Громадянська компетентність в умовах сучасної демократії. *Науковий журнал «Політикус»*, 6, 73-78.
22. Український інститут розвитку освіти. (2020). *Нова українська школа: ключові компетентності*. Взято з <https://uied.org.ua/nova-ukrayinska-shkola-klyuchovi-kompetentnosti/>
23. *Формування громадянської компетентності старшокласників засобами різних предметів*. (2023). Взято з <https://www.ippo.if.ua/predmety/pravo/media/files/%20%D0%93%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%94>.
24. Цільмак, О.М. (2009). Складові структури компетентностей. *Наука і освіта*, 1-2, 128-135.
25. Шахрай, В.М. (2008). Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства. *Український соціум*, 2(25), 123-134.
26. Шестоपालюк, О. (2010). Громадянська освіта як фактор формування громадянських компетентностей сучасної молоді. *Рідна школа*, 3, 33-35.
27. European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. (2019). *Key competences for lifelong learning*. Retrived from: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540/>

28. Iliichuk, L., & Verezhak, L. (2021). Development of civic competencies of students: New approaches and practices under NUSH. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*, 24, 104-107.
29. Litinska, O., Ryzhenko, I., Simontseva, L., Pravotorova, O., Lien, T., & Novak, N. (2022). Developing legal competence in junior bachelors: Prospects of distance learning. *Revista romaneasca pentru educatie multidimensionala*, 14(4), 353-371.
30. Schola Europaea. Office of the Secretary-General. (2018). *Key Competences for lifelong learning in the European Schools*. Retrieved from: <https://www.eursec.eu/BasicTexts/2018-09-D-69-en-2.pdf>.
31. Tsilmak, O., Iasechko, S., Poplavska, M., Motlyakh, O., & Kabanets, O. (2022). Modern innovative forms of teaching law at other schools in Ukraine. *Revista Eduweb*, 16(4), 166-177.